

УДК 502.7: 599 (477.82)

ТЕРІОФАУНА ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Сребродольська Є. Б., Дикий І. В., Мисюк В. О.

ВСТУП

Шацький національний природний парк (ШНПП) розташований на північному заході Волинської області України в регіоні Волинського Полісся. Територія Парку охоплює цілий комплекс Шацьких озер (22 озера) і займає площу 32,5 тис. га.

Теріофауна території ШНПП протягом останніх 15^{ти} років залишалася малодослідженою. Перший фауністичний список ссавців Шацького національного природного парку був складений у 1988 р. працівниками наукового відділу. До 1994 р. на даній території нараховувалося 44 види ссавців [1]. З 2000 р. розпочаті детальні комплексні теріологічні дослідження території ШНПП [2].

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИКА

Основні обліки теріофауни проводились у літній та зимовий періоди 2000–2003 рр. в межах озер Пісочне, Мошно, Кримно, Луки, Перемут та Світязь (Шацький р-он, Волинської обл.). Проводилися візуальні спостереження за тваринами, троплення на вологому ґрунті і снігу, пошук та облік жилих нір, а також застосовувався метод опитування працівників парку та лісової охорони. Облік дрібних ссавців проводився методом пастко-ліній (пастками Геро на стандартну приманку) та канавок. Тушки відловлених особин зберігаються в Зоологічному музеї ім. Б. Дибовського ЛНУ ім. І. Франка. Облік кажанів проводився ультразвуковим детектором D-200. З його допомогою знаходили материнські колонії кажанів. Встановлення видового складу материнських колоній здійснювалося з допомогою відлову тварин орнітологічною павутинною сіткою. Відловлені кажани кільцювалися польськими хіроптерологічними кільцями (м. Краків).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

В межах парку досить широко розповсюдженим і малодослідженим є ряд **Мідицеподібні** — *Soriciformes*, який представлений трьома родинами.

Родина Їжаків Erinaceidae представлена одним видом їжак білочеревий *Erinaceus concolor* Martin, 1838. Раніше поширене визначення в літературі звичайних їжаків як *Erinaceus europeus* L., 1758 переглянуте на користь їх віднесення до *E. concolor* [3]. Останній є звичайним видом на теренах парку. Широко розповсюджений синантропний вид. Неодноразово спостерігався та відловлювався на території біостаціонару ЛНУ ім. І. Франка та в околицях населених пунктів Шацьк, Світязь та ін. Надає перевагу заростям чагарника

листяних та мішаних лісів. Уникає сильно заболочених біотопів. Антропогенний вплив — відомі випадки загибелі тварин влітку на автодорогах у нічні години.

Родина Кротові *Talpidae* представлена також одним видом крїт європейський *Talpa europaea* L., 1758. Вид широко розповсюджений на території парку і є звичайним за чисельністю. Надає перевагу узліссям, галявинам та пасовищам з вологим ґрунтом. Уникає орних земель та соснових борів на сухих піщаних ґрунтах. Поширений по околицях усіх населених пунктів.

Родина Мідицеві *Soricidae* на теренах парку представлена шістьма видами. З них найбільш поширеними на даній території є мідія звичайна *Sorex araneus* L., 1758, мідія мала *Sorex minutus* L., 1766, мідія середня *Sorex caecutiens* Laxm. та білозубка білочерева *Crocidura leucodon* Herm., 1780. Неодноразово відловлювалися на території біостаціонару ЛНУ ім. І. Франка

Населяють вологі ділянки лісу з добре розвинутим трав'яним покривом, заболочені луки, заплави річок. Зустрічаються поблизу людських будівель. Нерідко відмічаються знахідки мертвих особин даних видів на лісових ґрунтових дорогах. Причини загибелі тварин не встановлені. Малочисельним видом є рясоніжка мала *Neomys anomalus* Cabrera, 1907, яка занесена до Червоної книги України. Вид населяє узбережжя водойм, заплави річок, луки та болота. Зустрічається у лісах із густим чагарниковим підліском. Відомості про мідіцю середню, яка занесена до фауністичного списку ссавців парку, у нас відсутні. Знахідки останнього виду в північних районах України визнані необґрунтованими [4].

Усі мідіцеві є вразливими видами через їх досить вузьку харчову спеціалізацію. Антропогенне забруднення екосистем різноманітними хімічними агентами може призвести до порушення мезофауністичних угруповань, що становлять основу їх кормової бази. Усі представники даної родини мають охоронний статус згідно додатку 3 до Бернської конвенції.

Одним з малодосліджених рядів ссавців в межах національного парку на сьогоднішній день є ряд **Лиликоподібні** — *Vespertilioniformes*, представлений лише однією родиною Гладеньконосі *Vespertilionidae*. Хіроптерофауна території ШНПП практично до 2000 року залишалася недослідженою. В окремих публікаціях містяться фрагментарні дані щодо кажанів даної території [1, 5, 6]. З 2000 р. були розпочаті детальні дослідження території із застосуванням ультразвукового детектора D-200, відлову та кільцювання кажанів [2, 7].

ШНПП є унікальною територією для даної групи тварин, так як охоплює цілий комплекс Шацьких озер, що сильно приваблює представників даного ряду. На даний час в межах парку було відомо 5 видів кажанів: вухань звичайний *Plecotus auritus* L., 1758, пергач пізній *Eptesicus serotinus* Schreber, 1774, вечірниця дозріла *Nyctalus noctula* Schreber, 1774, нетопир карликовий *Pipistrellus pipistrellus* Schreber, 1774 і один вид вказано із помилкою в латинській назві — нічниця водяна вказана як *Myotis dasycneme* Voie, 1825 [1]. Крім цього за даними Н. Полушиної (1998), у квітні 1974 р. тут зареєстровано пергача північного *Eptesicus nilsoni* Keyserling et Blasius, 1839 [6].

З допомогою детекторних обліків на даній території влітку 2000 року підтверджено наявність нічниці водяної *Myotis daubentonii* Kuhl., 1817. Звичайний

вид парку. Характерними стаціями виду є водойми парку (озера, ставки та меліоративні канали). Найчастіше зустрічається в польоті над відкритими спокійними ділянками водойм. Вдень ховається в дуплах, штучних гніздівлях, щілинах мостів, рідше — на горищах. У 2000–2003 рр. у присмерковий час над оз. Пісочне спостерігали водяних нічниць *M. daubentonii* у кількості 2–4 особини. Влітку 2001 р. знайдена мертвою самиця водяної нічниці на території бази УДЛТУ (Пп — 37,0 мм), тушка якої зберігається в колекціях Зоологічного музею ім. Б. Дибовського ЛНУ ім. І. Франка. Рештки ще одного екземпляра даного виду знайдені там же. Це дозволяє припустити існування материнської колонії водяної нічниці на даній території бази УДЛТУ.

За характерним низьким польотом над землею і великими розмірами тіла ідентифіковано новий для українського Полісся вид — нічницю велику *Myotis myotis* Borkhausen, 1797 [7]. Це малодосліджений вид парку. Характерні літні сховища — горища будинків. Зустрічається поблизу водойм. Утворює колонії. Поширення виду на території ШНПП потребує більш ґрунтовних досліджень.

Нетопир карликовий *Pipistrellus pipistrellus* — звичайний перелітний вид, типовий для антропоценозів парку. Оселяється колоніями на горищах, під стріхами, в покинутих будинках, інколи в дуплах або під корою дерев. В червні 2000 р. на біостаціонарі ЛНУ, знайдено дві материнські колонії нетопира карликового *P. pipistrellus* в будівлях біостаціонару (визначив І. Загороднюк). Одна з колоній знаходилась за дерев'яною обшивкою житлового будинку на висоті 2,5 метри. Загалом чисельність кажанів в колонії сягала 21–25 особин. З цієї колонії було відловлено 6 самиць даного виду, з них 5 закріплено і одну зафіксовано для подальшого точного визначення (вологий препарат).

У червні 2001 р. на території ШНПП в будівлях довкола оз. Пісочне виявлено 5 материнських колоній двох видів рукокрилих:

1. *P. pipistrellus* > 30 особин материнська колонія під дерев'яною обшивкою даху житлового корпусу бази “Медик”;
2. *P. pipistrellus* + *Pipistrellus nathusii* Keyserling et Blasius, 1839 > 30 особин материнська колонія під дахом сауни на біостаціонарі;
3. *P. pipistrellus* + *P. nathusii* > 60 особин материнська колонія (велика кількість молодняка, були мертві ос.) під дахом рятувальної станції санаторію “Лісова пісня”;
4. *P. nathusii* — 10–15 ос. материнська колонія під дахом корпусу №2 біостаціонару (спостерігалися випадаючі молоді ос.);
5. *P. nathusii* — 10 ос. материнська колонія в щілині під дахом гаражу на території біостаціонару.

Загалом було відловлено 36 особин (23 особини *P. pipistrellus* та 13 особин *P. nathusii*). З них 20 ос. нетопира карликового та 11 ос. нетопира лісового були закріплені.

Колонії № 1 та № 2 були знайдені влітку 2000 р. У червні 2001 р. вони зареєстровані на минулорічних місцях. Відмічено збільшення кількісного складу материнської колонії № 1 (понад 30 ос.). Материнська колонія № 2 виявилася полівидовою (*P. pipistrellus* + *P. nathusii*). Склад та розміщення колоній на 2002 р.

зберігався сталим. За винятком колонії № 2 — стала полівидовою і колонії № 3, де кількість кажанів перевищувала 100 особин. Загалом відловлено 21 особину *P. pipistrellus* та 23 — *P. nathusii*. отримано три звороти кілець: три самиці *P. pipistrellus* закільцьовані на колонії № 1 20.06.2001 р. та 11.06.2002 р. і на колонії № 2 — 29.06.2001 р. Впродовж червня 2003 р. виявлено помітне зменшення колоній цих видів. Зникли колонії № 4 та № 5. Кільцювання та відлов тварин не проводились.

Вухань звичайний *Plecotus auritus* — осілий вид парку. Найчастіше зустрічається на горищах, в пивницях, інколи в дуплах дерев та в штучних гніздівлях. Завдяки високій стійкості до низьких температур, зимує у літніх сховищах. Типовий вид лісової зони та антропоценозів.

Вечірниця дозирна *Nyctalus noctula* — перелітний малочисельний вид парку. Типовий дендрофіл старих лісів та садів. Оселяється колоніями в дуплах широколистяних дерев, інколи в будівлях. Часто спостерігається на межі лісу і агроценозів, поблизу водойм. Відмічений в польоті за допомогою детектора в межах біостаціонару. Одну особину виду відловлено в полівидовій материнській колонії № 1 разом з *P. pipistrellus* та *P. nathusii*. У червні 2002 р. знайдено моновидову материнську колонію (до 10 особин) цього виду в дуплі сухої вільхи в 3 м від лісової дороги (берег оз. Пісочне). Одна вагітна самиця була відловлена. Ще одна самиця даного виду відловлена над водою оз. Пісочне. У 2003 р. колонія в цьому місці не зареєстрована.

Пергач пізній *Eptesicus serotinus* — типовий осілий синантропний вид парку. Характерні літні сховища — горища людських будівель, порожнини між обшивками стін і дахів, карнизами тощо. Поліє в межах населених пунктів. Зустрічається в смт. Шацьк.

До нових знахідок рукокрилих в літній період на території ШНПП слід віднести реєстрацію двох материнських колоній нічниці ставкової (*Myotis dasycneme*) на горищах будинків в смт. Шацьк (1995 р.) та с. Світязь (2001 р.) [8]. Влітку 2002 р. виявлена ще одна материнська моновидова колонія ставкової нічниці під деревною обшивкою лівої стіни (від входу) нового корпусу бази “Медик” в 10 м від полівидової колонії №1. Візуально нараховано 76 особин даного виду. Відловлено 9 ос. Закільцьовано — 6, одна особина знайдена мертвою— зроблена тушка. Протягом червня 2003 р. колонію на цьому місці не знайдено, але вид постійно реєструвався детектором над оз. Пісочне. Вид є малочисельним і малодослідженим на території парку. Занесений до списків Червоної книги України (3 категорія).

У публікації В.В. Ткача та ін. [5], у якій проведено аналіз фауни рукокрилих Волинської області, для території ШНПП наводиться знахідка в смт. Шацьк широковуха *Barbastella barbastellus* Schreber, 1774. Це — єдина знахідка даного виду для території Волинської області. Поширення виду потребує ґрунтовніших досліджень. Занесений до списків Червоної книги України (3 категорія).

За повідомленням Н.А. Полушиної, у квітні 1974 р. на біостаціонарі ЛНУ відмічено пергача північного *Eptesicus nilssonii* [6]. Це найпівнічніша знахідка виду для території України. Пергач північний *E. nilssonii* — рідкісний вид на території парку. Характерними стаціями виду є узлісся поблизу водойм. Материнські колонії

влаштує в дуплах дерев та щілинах будівель. З 1974 р. на даній території вид не реєструвався.

Поряд з тим існують неопубліковані дані про знахідку І. Ф. Ємельяновою в кінці серпня 1970 р. на території біостаніонару нічниці вусатої *Myotis mystacinus* Kuhl, 1817. Екземпляр даного виду зберігається в колекції рукокрилих Зоологічного музею ім. Б. Дибовського ЛНУ ім. І. Франка. Визначення виду підтверджено Н. А. Полушиною та І. В. Загороднюком. Це — найпівнічніша знахідка *M. mystacinus* на території України [9].

Антропогенний вплив — турбування в період розмноження, руйнація схованок материнських колоній та вилучення старих дерев із природними схованками (дуплами та щілинами).

Обліки видового складу кажанів протягом літнього періоду 2000–2003 рр. в околицях оз. Пісочне дозволили зафіксувати шість видів кажанів — нетопир малий *P. pipistrellus*, нетопир лісовий *P. nathusii*, вечірницю дозірну *N. noctula*, нічницю водяну *M. daubentonii*, ставкову *M. dasycneme* і велику *M. myotis*. Три види для території ШНПП виявлено вперше. Знайдено 7 материнських колоній чотирьох видів *P. pipistrellus*, *P. nathusii*, *M. dasycneme*, *N. noctula*: 4 моновидових та 3 полівидові. Сучасний список кажанів Шацького національного парку включає 11 видів. Подальші дослідження дозволять ґрунтовніше з'ясувати видовий склад та біологічні особливості цієї малодослідженої та рідкісної групи тварин, більшість яких мають охоронний статус згідно додатку 2 до Бернської конвенції.

Найбільш багаточисельним рядом даної території є **Мишоподібні** — *Muriformes*. Останні представлені трьома родинами, які включають 17 видів.

Найменш представленою у видовому різноманіті є родина Білячі *Sciuridae*. Сюди належить лише один вид білка звичайна *Sciurus vulgaris* L., 1758. Звичайний вид парку, який населяє ліси різних типів. Надає перевагу високим хвойним та мішаним лісам, часто відмічається поблизу населених пунктів, турбаз. Постійно спостерігається на території біостаніонару.

Достатньо розповсюдженою на даній території є родина Вовчкових *Myoxidae*, яка представлена трьома видами: вовчок сірий *Myoxus glis* L., 1766, вовчок лісовий *Dryomys nitedula* Pall., 1779 та вовчок горішниковий *Muscardinus avellanarius* L., 1758. Усі три види неодноразово спостерігалися та відловлювалися в околицях біостаніонару. Надають перевагу мішаним лісам із переважанням дуба та густого ліщинового підліску. Тримаються узлісь та лісосмуг. Вовчок сірий *M. glis* та лісовий *D. nitedula* на території парку часто використовують в якості кубла штучні гніздівлі для співочих птахів (останні у великій кількості розвішані на деревах в більшості кварталів парку). Нерідко зустрічаються в межах населених пунктів, будуючи кубла на горищах дерев'яних будівель. Вовчок горішниковий *M. avellanarius* надає перевагу листяним лісам і найчастіше спостерігається в лісосмугах вздовж доріг. Тварин легко виявити за добре помітними гніздами кулястої форми між гілками дерев листяних порід та кущів. Антропогенний вплив в межах парку на дані види невеликий. Усі представники даної родини мають охоронний статус згідно додатку 3 до Бернської конвенції.

Родина Мишівоків Sminthidae на території парку представлена одним видом мишівка лісова *Sicista betulina* Pall., 1779. Рідкісний вид парку. Відомі знахідки *S. betulina* Ємельяновою І.Ф. на початку 1970^x рр. в околицях смт. Шацьк (14–18.IV.1971) та двох самиць даного виду в Ростанському лісництві (28. V. 1971р.) та (14. X. 1971). *S. betulina* надає перевагу вересково-березово-сосновим та дубово-грабовим лісам даної території [10]. Поширення виду потребує ґрунтовніших досліджень.

Родина Мишачі Muridae представлена шістьма видами. Найбільш поширеними і багаточисельними з них є миша звичайна *Mus musculus* L., 1758 і польова *Apodemus agrarius* Pall., 1771 та мишак лісовий *Sylvaemus sylvaticus* L., 1758 і мишак жовтогорлий *Sylvaemus tauricus* Melchior, 1834, а також пацюк сирій *Rattus norvegicus* Berkenhout, 1769. Останній надає перевагу населеним пунктам, хоча зустрічається і поза їх межами. Усі види широко розповсюджені на даній території неодноразово відловлювалися і зустрічаються, як на сухих ділянках, так і у вологих біотопах. Унікає суцільних лісових масивів мишка маленька *Micromys minutus* Pall., 1771. Вона надає перевагу зволуженим біотопам: річковим долинам, берегам водойм із чагарниками.

Родина Хом'якові Cricetidae відсутня у видовому списку ссавців парку. Представлена одним видом хом'як звичайний *Cricetus cricetus* L., 1758, який є малочисельним на даній території. У червні 1994 року вперше нами була зареєстрована жила нора даного виду на околицях смт. Шацьк в 500 м від оз. Світязь. Нора (11 x 13 см) була влаштована на обробленій присадибній ділянці. Вид надає перевагу с/г угіддям, що не обробляються з допомогою с/г техніки, поблизу населених пунктів. Антропогенний вплив полягає у використанні с/г техніки при обробці орних земель, що призводить до загибелі тварин і руйнації нір.

Родина Норицеві Arvicolidae на території парку є досить багаточисельна у видовому різноманітті. Вона нараховує 7 видів. Найбільш багаточисельними і розповсюдженими є такі види як нориця руда (лісова) *Myodes glareolus* Schreber, 1780, нориця польова *Microtus arvalis* Pall., 1779 та щур водяний *Arvicola amphibius* L., 1758. Нориця руда *M. glareolus* населяє ліси усіх типів, суцільні лісові масиви і переліски. Надає перевагу зволуженим лісам з густим підліском і трав'яною рослинністю. Неодноразово відловлювалася на території біостаніонару. Нориця польова *M. arvalis* здебільшого тримається відкритих ділянок полів, пасовищ і долин річок. Щур водяний *A. amphibius* поширений майже у всіх біотопах парку і відіграє немало роль у трофічних зв'язках багатьох хижих птахів і ссавців.

Нориця темна *Microtus agrestis* L., 1761, нориця чагарникова (підземна) *Terricola subterraneus* de Selys Longchamps, 1836 та нориця сибірська (економка) *Microtus oeconomus* Pall., 1776 відносяться до малочисельних видів фауни даної території. Населяють затінені вологі ліси з добре розвинутим трав'яним покривом, здебільшого поблизу водойм.

Ондатра *Ondatra zibethicus* L., 1766 — представник північноамериканської фауни, акліматизована в першій половині минулого століття. Вид проник на територію парку природним шляхом з території Польщі. Перші поселення цього гризуна виявлені у 1948 р. на озерах Світязь, Луки та Перемут [11]. У 1970^x рр.

поселення відмічені на Заболотівських та інших озерах, Турійському каналі і на заплавних водоймах вздовж ріки Турії. У кінці 70^х рр. ондатра заселяє усі придатні для виду водойми Волині, проте густина популяції помітно скорочується [12]. За даними дипломанта кафедри зоології ЛНУ Кравчука А.Є., який проводив спостереження за видом на теренах парку, на 1986 рік поселення ондатри (хатки) відмічені на 10 озерах (Світязь, Луки, Перемут, Люцимер, Острів'янське, Кримне, Соминець, Чорне Велике, Довге та Кругле) та в каналі, що веде до оз. Мошно біля с. Затишшя і Оріхово. На озерах Пулемецьке, Пісочне та Мошно вид не був відмічений.

Під час наших досліджень влітку 1994 р. 2 хатки ондатри відмічено на березі оз. Климівське. У 2000 р. — 1 хатка ондатри на оз. Мошно. У 2001 р. в оз. Пісочне поблизу біостаціонару знайдено мертву дорослу самицю ондатри (L — 30,5 см; Са — 20,8 см; Аи — 1,5 см; Р1 — 5,5 см), на березі оз. Перемут відмічено 2 нори цього виду. Таким чином, помітне поширення виду на території парку в північно-східному напрямку. Як правило, ондатра надає перевагу затишним ділянкам водойм та заболоченим місцям з повільною течією. Гніздову камеру влаштовує як в добре помітних хатках, так і в норах. Звичайний вид даної території. Антропогенний вплив — відлов з допомогою капканів, руйнація хаток та розкопування нір.

Ряд **Зайцеподібні** — **Leporiformes** представлений на теренах парку лише однією родиною Заячі Leporidae та одним видом — заєць сірий (русак) *Lepus europaeus* Pall., 1778. Звичайний вид даної території. Унікає суцільних лісових масивів. Тримається чагарникових ділянок узлісь, долин річок та сіножатей. Антропогенний вплив — браконьєрське полювання, загибель під колесами автомобілів.

Ряд **Собакоподібні** — **Caniformes**, найповніше на теренах парку представлений родиною Куницевих Mustelidae, яка нараховує 7 видів.

Ласка *Mustela nivalis* L., 1766 — звичайний вид території парку. Надає перевагу узліссям, садам, різноманітним с/г угіддям. На берегах водойм тримається заростей верби та вільхи. Найбільша чисельність виду відмічається поблизу населених пунктів, де концентруються мишовидні гризуни.

Горностай *Mustela erminea* L., 1758, занесений до Червоної книги України, зустрічається спорадично на болотах, біля меліоративних каналів, рідше в садах і населених пунктах, в лісі на зрубках і вздовж узлісь. Вид тісно пов'язаний із основним кормовим об'єктом — щуром водяним (*A. amphibius*). Добувався біля оз. Кругле.

Тхір чорний (лісовий) *Mustela putorius* L., 1758 — звичайний вид парку. Широко розповсюджений з високим ступенем синатропності. Поряд з населеними пунктами, характерними стаціями для виду є затоплені ділянки лісу. Неодноразово добувався в околицях Шацька.

Куниця лісова *Martes martes* L., 1758 — звичайний вид лісових ценозів парку. Характерні стації — ліси типу свіжої дубово-ялинової суборі. За слідами життєдіяльності вид облікувався поблизу озер Луки та Перемут та біля біостаціонару. Відмічені часті випадки знищення куницею лісовою гнізд з кладками хижих та співочих птахів.

Куниця кам'яна *Martes foina* Erxleben, 1777 — малочисельний вид парку. Надає перевагу населеним пунктам та лісовим угіддям із старими насадженнями, інколи зустрічається на заростаючих згорілих ділянках лісу.

Видра річкова *Lutra lutra* L., 1758 — малодосліджений вид території парку, занесений до Червоної книги України і має охоронний статус згідно додатку 2 до Бернської конвенції. Н.А. Полушина [13] стверджує, що група Шацьких озер є постійним місцем перебування цього виду, який надає перевагу важкодоступним заболоченим берегам озер. Відомі нори в районі озер Кругле, Довге, Велике Чорне та Світязь. Може влаштовувати нори в берегах меліоративних каналів. У червні 2003 року одна молода особина видри спостерігалася на озері Пісочне. Відмічений помітний зріст чисельності виду на території парку за останні три роки. Антропогенний вплив — браконьєрське полювання, використання електровудочок, фактор турбування тощо.

Борсук *Meles meles* L., 1758 — небагаточисельний вид парку, занесений до Червоної книги України. Щільність населення виду складає 0,3 особини на 1000 га придатних угідь. Обліковано 8 поселень тварини в Пульмівському та Мельниківському лісництвах, з них 3 жилих. Нори з невеликою кількістю вхідних отворів (3–4), переважно влаштовуються у мезофільних борах і суборах та в мезогігрофільних борах. Чисельність виду обмежена природньою відсутністю великої кількості горбистих ділянок рельєфу з низьким рівнем ґрунтових вод та відповідними ґрунтами. Відчутний антропогенний прес на поселення у вигляді фактору турбування, руйнації ходів та браконьєрства.

Майже усі представники куницевих мають охоронний статус згідно додатку 3 до Бернської конвенції.

Родина Собачі *Canidae* представлена трьома видами: лисиця звичайна *Vulpes vulpes* L., 1758, єнотовидна собака *Nyctereutes procyonoides* Gray, 1834 та вовк *Canis lupus* L., 1758.

Лисиця звичайна *V. vulpes* — звичайний вид парку. Щільність населення виду коливається в межах 10–12 на 1000 га. На території парку обліковано 40 заселених та 27 нежилых нір лисиці. З них 18 були розкопані. Влаштовуючи нори, тварина надає перевагу узліссям, ковальєрам меліоративних каналів та осушеним торфовищам. Основна кількість нір знаходиться на підвищених сухих ділянках боліт. Постійно реєструються 1–2 нори виду в околицях біостаніонару. Антропогенний прес на поселення лисиці сильний, проте суттєво не впливає на стабільний стан популяції виду.

Єнотовидна собака *N. procyonoides* — нечисельний інтродукований вид парку. На оз. Луки в лютому 1991 р. відмічені сліди двох особин цього виду. Тварина майже не влаштовує власні нори, використовуючи нежилі нори лисиць і борсуків. Вид надає перевагу болотистим стаціям.

Вовк *C. lupus* — рідкісний інвазійний вид парку. В кінці 70^х років ХХ ст. добувався поблизу оз. Мошно. На даний час реєструються заходи окремих особин із прикордонної зони з боку Польщі, зокрема, із Ростанського лісництва. Антропогенний вплив — відстріл.

Родина Котячі Felidae до цього часу у фауністичних списках парку не значилася, хоча за літературними даними на Волинському Поліссі у 1950^x рр. kota лісового *Felis silvestris* Schreber, 1777 вважали звичайним, хоч і не численним видом [14, 15]. Вже у 1970^x рр. на Волині вид вважався відсутнім [16]. Різке скорочення чисельності привело його до включення у списки обох видань Червоної книги України (1980, 1994) та включення до списків тварин додатку 2 Бернської конвенції. Одна особина *F. silvestris* спостерігалася Прушинським М. в червні 1992 року на узліссі поблизу с. Піща. За усним повідомленням доцента каф. зоології ЛНУ ім. І. Франка Горбаня І.М. у червні 2003 р. відмічені сліди дорослої особини дикого kota в лісовому масиві поблизу оз. Мошно.

Ряд Ратичні Cerviformes [Artiodactyla] представлений двома родинами.

Родина Свинячі Suidae представлена одним видом — кабан звичайний *Sus scrofa* L., 1758. Звичайний вид парку, який надає перевагу зволоженим лісовим угіддям і чагарниковим заростям на узбережжях водойм, лісовим болотам та заростям очерету. Постійно реєструється на півострові між оз. Луки та Перемут і в околицях оз. Мошно. Антропогенний вплив — браконьєрське полювання, турбування у період розмноження.

Родина Оленячі Cervidae на теренах парку нараховує два види:

Сарна європейська *Capreolus capreolus* L., 1758 — звичайний вид парку, яка широко поширена на даній території, зустрічається майже у всіх біотопах. Однак надає перевагу мішаним лісам з густим підліском та зарослим зрубам. Відмічені сліди сарни і на острові озера Світязь. Постійно щорічно реєструються сліди та живі особини виду в околицях біостаціонару. У лісових угіддях парку з великою щільністю населення виду іноді завдає шкоди пагонам садженців молодняка листяних порід. Антропогенний вплив — турбування в період розмноження та браконьєрське полювання.

Лось європейський *Alces alces* L., 1758 на території парку є рідкісним видом і тримається в основному суцільних великих сильно заболочених, переважно листяних лісових масивів. В основному надає перевагу непрохідним болотам і хащам листяного молодняка. Зареєстровані візуальні зустрічі тварин в Мельниківському лісництві біля оз. Світязь та сліди самиці із молодю особиною в околицях оз. Мошно влітку 2001 р.

ВИСНОВКИ

Комплексні теріологічні дослідження, проведені впродовж 2000–2003 рр., дозволили встановити сучасний склад теріофауни ШНПП, який нараховує 53 види, серед яких 8 занесено до Червоної книги України (1994). Доведено наявність 9 нових видів ссавців: *Myotis daubentonii*, *Myotis mystacinus*, *Myotis myotis*, *Pipistrellus nathusii*, *Barbastella barbastellus*, *Eptesicus nilssonii*, *Sicista betulina*, *Cricetus cricetus*, *Felis silvestris*. Вперше проведені ґрунтовні хіроптерологічні дослідження, в результаті яких зареєстровано 7 материнських колоній чотирьох видів *P. pipistrellus*, *P. nathusii*, *M. dasycneme*, *N. noctula*: 4 моновидових та 3 полівидові; відловлено 95 особин, 86 закільцьовано.

ПОДЯКА

Щиро дякуємо В. Матейчику, І. Загороднюку, І. Шидловському, А.-Т. Башті, Т. Гузію та студентам-зоологам біологічного факультету ЛНУ ім. І. Франка за допомогу у визначенні матеріалу, в організації і проведенні польових досліджень.

Список літератури

1. Матейчик В. І., Горун А.А., Цвид В.І., Підпригора Л.М. Видовий склад ссавців парку // Шацький національний природний парк (Наукові дослідження 1983–1993 рр.). — Світязь, 1994. — С. 176–178.
2. Srebrdolska Y., Dykuu I. Bat fauna of the Shutsk National Natural Park / Abstracts of the III International Conference "Bats of Carpathian Region" (Rakhiv, Ukraine) / Novitates Theriologicae. — 2000. — V. 1 (4). — P. 48–49.
3. Загороднюк І.В., Мишта А.В. О видовой принадлежности ежей рода *Eginaceus* Украины и прилежащих стран // Вестн. зоологии. — 1995. — Т. 29. — № 2–3. — С. 50–57.
4. Загороднюк І. Редкие виды бурозубок на территории Украины: легенды, факты, диагностика // Вестн. зоологии. — 1996. — Т. 30. — № 6. — С. 53–69.
5. Ткач В.В., Лихотоп Р.И., Сологор Е.А. Современное состояние изученности фауны рукокрылых (*Chiroptera*) Волынской области Украины // Вестн. зоологии. — 1995. — Т. 29. — № 2–3. — С. 44–49.
6. Полушина Н.А. Состояние популяций рукокрылых Западного Подолья / Європейська ніч кажанів '98 в Україні. — Київ, 1998. — С. 106–116. (Праці Теріологічної Школи. — В. 1.).
7. Сребродольська Є.Б., Дикий І.В., Мисюк В.О. Літня фауна кажанів Шацького національного природного парку / Міграційний статус кажанів в Україні / Novitates Theriologicae. — 2001. — P. 6. — С. 86–89.
8. Башта А.-Т., Сребродольська Є.Б., Дикий І.В., Мисюк В.О. Ставкова нічниця *Myotis dasycneme* в західних областях України // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. — 2002. — №1 (45). — С. 110–112.
9. Ссавці України під охороною Бернської конвенції / Під редакцією І.В. Загороднюка. — К., 1999. — 224 с. (Праці Теріологічної Школи. — В. 2.).
10. Емельянова И.Ф. Фенология некоторых зимоспящих млекопитающих Волынского Полесья / Сезонное развитие природы. — М., 1976. — С. 37.
11. Татаринов К.А. Ондатра в західних областях УРСР і перспективи її використання / Питання розвитку продуктивних сил західних областей УРСР. — К.: АН УРСР, 1954. — С. 241–245.
12. Япнов Г. Ресурсы бобра и ондатры на Украине // Охота и охотничье хозяйство. — 1982. — № 2. — С. 23–24.
13. Полушина Н.А. Экология, распространение и народнохозяйственное значение семейства куньих Западных областей УССР. — Автореф. дис... канд. биол. наук... / УГУ. Ужгород. 1971. — 20 с.
14. Татаринов К.А. Звірі західних областей України. — К.: АН УРСР, 1956. — 188 с.
15. Татаринов К.А. Відомості по теріофауні Волинського Полісся // Наукові записки Кременецького держ. пед. ін-ту. — 1960. — Т. 5. — С. 25–27.
16. Татаринов К.А. Фауна хребетних заходу України. Львів: Львівськ. ун-т. — 1973. — С. 149–150.

Поступила в редакцію 18.05.2004 г.